

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buefd>

YIL: 2022
CİLT: 7
SAYI: 1

MAKALE BİLGİSİ

Gönderildiği Tarih: 02.12.2021

Kabul Tarihi: 09.03.2022

Yayımlanma Tarihi: 30.06.2022

ARTICLE INFO

Submitted date: 02.12.2021

Accepted date: 09.03.2022

Published date: 30.06.2022

e-ISSN 2547-9865

Çağatay Türkçesinde Hayvan Adları

Animal Names in Chagatai Turkish

Özge Hazal Bolat
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
Yüksek Lisans Öğrencisi,
ozgehaz.ob1@gmail.com,
0000-0002-7426-1719

Öz

Türkçenin gelişim ve değişim safhaları incelendiğinde yüzyıllar boyunca söz varlığı açısından oldukça genişlediği ve çeşitlendiği görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında Türkçede, birçok kelime varlığını korumuş ve günümüz kadar ulaşmıştır. Türk milletinin kendine has özellikleri coğrafi değişimleri, uğraştığı meslekler ve yönetim şekilleri bu duruma katkı sağlamıştır. Türkçenin söz varlığı sayılamayacak kadar zenginliğe ve kelimeye ev sahipliği yapmıştır. Bu durumu bize gösteren başlıklardan bir tanesi de hayvan adlarıdır. Bu çalışmamızda Suat Ünlü'nün Eğitim Yayınevinden 2013 yılında çıkan Çağatay Türkçesi Sözlüğü adlı eserindeki hayvan adları taranarak tasnif edilmiştir. Sözlük ilk olarak taranmış, belirlenen bulgular tasnif edilmiş ve çeşitli incelemeler yapılmıştır. Suat Ünlü'nün hazırlamış olduğu bu sözlükte Çağatay Türkçesine ait eseler kullanılarak, oldukça geniş bir söz varlığı çalışması ortaya çıkarılmıştır. Çağatay dönemi hayvan adlarının çeşitliliği ve söz varlığı bakımından zengin bir dönemdir.

Anahtar Kelimeler: Hayvan adları; çağatay türkçesi; söz varlığı; çağatay türkçesi sözlüğü.

Abstract

Having examined the development and change process of Turkish language, it is observed that vocabulary of this language was widened and diversified in centuries. From this perspective, many words in Turkish have kept their presence and survived until today. Specific characteristics, geographical changes, professions and regime systems of Turkish nation made contributed to this situation. Vocabulary of Turkish language has hosted countless number of words and richness. One of the aspects that shows this issue is animal names. In this study, animal names in Suat Ünlü's book called Çağatay Türkçesi Sözlüğü, which was published in 2013 by Eğitim Publishing House, were scanned and classified. Firstly, the work was scanned, determined findings were classified, and various examinations were made. In this dictionary which was prepared by Suat Ünlü, by using works in Chagatai Turkish, a widespread work of vocabulary was revealed. The period of Chatagi Turkish has rich content in the sense of animal names and vocabulary.

Keywords: Animal names; chagatai turkish; vocabulary; chagatai turkish dictionary.

i Bu makalenin araştırma ve yayın süreci "Araştırma ve Yayın Etiğine" uygun şekilde yürütülmüştür.

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca yaratılışından itibaren bir yardımcıya ihtiyaç duymaktadır. İnsanların çeşitli işlerinde onlara yardımcı olan tek canlı hayvan olarak tanımlanabilmektedir. İnsanlar tarımdan, yiyeceğe, savaştan, iletişim ve haberleşmeye kadar birçok alanda hayvanlardan yardım almaktadır. Bu açıdan insanlar, onlardan birçok şekilde faydalanmakta ve günlük hayatta sürekli onlarla yaşamlarını sürdürmektedir.

Yaşamımızın başlamasından günümüze kadar gelen süreçte insan- hayvan ilişkileri noktasında, bakıldığında insanoğlu farklı türdeki hayvanların et, süt, deri ve ileri bir boyuta taşıyarak kemiklerinden yararlanma noktasında bütün sınırlarını zorladığı görülmektedir. Canlılarla sürekli iç içe olmak onların ve bunlara rağmen hayvan türlerinin yitirilmesi kaygısı, doğaya saygı, çevreyi koruma, ihtiyaçtan fazlasını tüketememe durumu onların yaşamımızda varlığını sürdürme olanağını zorlaştırmaktadır (Danışman, 2019, s. 150).

Türklerin yaşam şartları ve yaşadıkları coğrafyalar baz alındığında hayvanların yiyecek ihtiyaçları için yüksek kesimlerde ve ova, yayla gibi bozkır kesimlerini tercih etmiştir. Bu durum hayvan besiciliği alanında ileri bir aşamada olduklarını göstermiştir. Hayvanlarının yemek ihtiyaçlarını karşımının yanı sıra giyim alanında da onlardan yün ve deri açısından faydalanmışlardır (Karakuş, 1997, s. 1144).

Hayvanlar sadece insan yaşamını kolaylaştırıcı bir etkide bulunmamış edebi eserlerde de kendine yer bulmuştur. Şair ve yazarlar kendilerini ve yaşadıkları duyguları anlatmak için hayvanların çeşitli özelliklerini kullanmıştır. Sevgilinin gözlerinin ahuya benzetilmesi, dilin benzetme özelliği kullanılarak oldukça başarılı anlamlandırmalar ortaya çıkarmıştır (Murad, 2019, s. 194).

Türkler açısından hayvanlar farklı bir yere sahiptir. Orhun yazıtlarından itibaren hayvanlarla sürekli beraber olan Türk topluluğu eserlerinde de sadık dostlarına yer vermektedir. Özellikle Türk toplumlarında at ve şahin motifi destanlardan efsanelere kadar birçok alanda kendine yer bulmaktadır. Edebiyatımızdaki en önemli eserler arasında gösterilecek olan Kutadgu Bilig’ de yer alan hayvan adları da birçok açıdan bize yeni bilgiler verebilecek niteliktedir (Abik, 2009, s. 30).

Türkçede hayvan adları bakımından Şerif Ali Bozkaplan (2007) *Kutadgu Bilig’deki hayvan adları üzerine bir inceleme* adlı çalışması, Ömer Karpuz ve Zeliha Gaddar’ın 2012 yılında Süheyl ü Nevbahar’da hayvan adları ile ilgili çalışması bulunmaktadır. *Eski Uygurcada Hayvan adları ve bunların kullanım alanları* çalışmasıyla Tokyürek (2013) hayvan isimleriyle geniş bir alanda kullanıma sahip olduğunu belirtmektedir. Türk dilinin tarihsel dönemlerindeki hayvan adları söz varlığı ile ilgili Toprak (2013), Aydemir (2013), Özkan (2013), Gül (2015), Çimen (2015), Tokay (2018) ve Özden’in (2019) çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmada *Suat Ünlü’nün Çağatay Türkçesi Sözlüğü* içerisinde geçen hayvan adları tespit edilmiştir. Sözlükte geçen

hayvan adları, insan hayatındaki yerleri dikkate alarak anlam bakımından hayvan adları 1.Kuşlar, 2. Evcil hayvanlar, 3. Sürüngenler, 4. Yaban hayvanları, 5. Sinek, Böcek ve Haşerat, 6. Yük ve Koşum hayvanları, 7. Yavru hayvanlar, 8. Büyükbaş ve Küçükbaş hayvanlar, 9. Suda yaşayanlar hayvanlar, 10.Hayvanlarla ilgili diğer sözcükler,11.Sürü adı olan hayvan adları, Köken bakımından hayvan adları 1.Türkçe kökenli hayvan adları, 2.Arapça kökenli hayvan adları, 3.Farsça kökenli hayvan adları, 4.Moğolca kökenli hayvan adları, 5.Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin birleşiminden oluşan hayvan adları, 6.Grekçe kökenli hayvan adları şeklinde sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Esas aldığımız sözlük alfabetik olarak hazırlandığı için tespit edilen kelimelerin yer aldığı sayfa numaraları verilmemiştir.

Yapılan çalışmada terimlerin köken bilgileri için Sir Gerhard Clauson “An Etimological Dictionary of Pre- Thirteenth Century Turkish” (EDPT) (1972), Andreas Tietze “Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati” (2016), Recep Toparlı “Kıpçak Türkçesi Sözlüğü” (2007), Hasan Eren “Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü” (1999), Ahmet Caferoğlu “Uygur Türkçesi Sözlüğü” (1968), Farhad Rahimi “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü” (2016), E.D Ross “Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü”, (Çev. E. Gürsoy Naskali) (1994), Kürşat Efe “Tarihî Türk Lehçelerinde Alıntı Hayvan İsimleri” (2017), Ertan Besli “Eski ve Orta Türkçe Hayvan İsimlerinin Etimolojisi” (2010) , Sani Gören “17. Yüzyıl Şiirlerinden Fehim-i Kadim, Âşık Ömer ve Karacaoğlan’ın Şiirlerinde Hayvanlar” (2010), Ayça Eyüpoğlu “Kazan-Tatar Türkçesi ile Özbek Türkçesinde Hayvan Adları ile Kurulan Atasözlerinin Karşılaştırılmalı İncelemesi” (2017), Fatma Hoşça “Kumuk Türkçesinde Hayvan ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı” (2017), Burcu Sarıkaya “Çağatay ve Kırgız Türkçesi Sözlüklerinde Sosyal ve Kültürel Yaşam” (2019), Orçun Ünal “Klasik Moğolca Söz Varlığında Türkçe Kökenli Kelimeler ve Türkçe - Moğolca Ses Denklikleri” (2016) adlı çalışmalarından , İnternet ortamındaki Kubbealtı Lugati’nden (KL) yararlanılmıştır. Çalışma boyunca Akartürk Karahan’ın “Codex Cumanicusta Hayvan Adları” (2013) ve “Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkılar: Kadınla İlgili Kelimeler Üzerine” (2006) adlı çalışmalarında yer alan başlık ölçütlerinden faydalanılmıştır.

İnceleme

A.1. Anlam Bakımından Hayvan Adları

A. 1.1. Kuşlar

Ağaç kazgan: "ağaç kakan" (§SSL)

ÇAkar: "bir kuş ismi, Leylek" (§SSL)

Alabas: "ördeğin bir türü, bağırtlak" (§SSL)

Alapke:"ördeğin bir türü" (§SSL)

Ala pöke:"bir ördek türü" (ML)

Ala toğan:"karga karganın bir türü" (§SSL)

- Alma baş: "bir ördek türü, başı ve boynu sandala(alaya) çalan sarı ördek" (ML, AL)
ĆAnķā:"Anka kuşu" (BV, SD, NH, YED, FK, ŞHD, LM, FK)
Anķut:"kozdan büyük bir kuş" (ŞSL)
Bağçal:"bir ördek türü" (ML)
Bağırtlak: (2) "seng-hor kuşu" (ŞSL)
Bağrı kıara: (1) "bir tür kuş" (ŞSL)
Balaban: "çakır, doğan kuşu" (ŞHD)
Balğıçın:"turna cinsinden bir kuş" (ŞSL)
Baykuş: "baykuş" (ŞSL, ŞHD)
Bay oğlu: "bir kuş ismi" (ŞSL)
Behlem:"avcı doğan kuşu" (ŞSL)
Biğu: "doğana benzer bir av kuşu" (ŞT)
Bıku: "doğana benzer bir av kuşu" (ŞT)
Bili Bağlı:"bir kuş ismi" (ŞSL)
Boğurdağ: (2) "bir tür kılkuş sülün kuşu" (ŞSL)
Bozloğ:"sülünün dişisi, yabani" (ŞSL)
Bödene:"dişi bıldırcın, bıldırcının dişisi" (AL)
Burulday:"bir tür ufak av kuşu" (ŞSL)
Bülbül: (<Ar.) "bülbül" (YED)
Bürgüt: "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM)
Bürkut: (2) " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL)
Bürküt: " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL, ÇFK, ŞT, Sİ)
Cerre kırçığay:"beyaz doğan" (ŞT)
Cerre laçın:"beyaz doğan" (ŞT)
Cimçik:"serçe" (ŞSL)
Cör:"atmaca kuşu" (ŞSL)
Cuğd: (<Ar.) "baykuş" (NH)
Cürge: "bir ördek" (AL)
Çağla: "bir kuş ismi" (ŞSL)
Çağruk: "bir kuş adı" (ML)
Çalay: (1)"bir kuş türü" (ŞSL)
Çarğ:"bir tür siyah kuş" (ŞSL)

- Çavlı: "şahin ve doğan yavrusu" (§SSL)
Çere: (1) "beyaz doğan" (§SSL)
Çerğ: (Far.)"şahin cinsi bir kuş" (SD)
Çığçığ:"bir kuş adı" (ML)
Çıkar: (1) (<ö.a.)" karkara kuş" (§SSL)
Çınçanağ: (3)"leylek" (§SSL)
Çimçik:"serçe" (§SSL)
Çirge: (2)"bir tür şikar kuşu, sülün türü bir kuş" (§SSL)
Çopān kuşı:"serçeye benzer bir kuş ismi" (§SSL)
Çopçuğ:"serçe" (§SSL, TMA)
Çögen:"bir kuş adı" (AL)
Çök: (2)"bir kuş adı" (AL)
Çökçek: "sığırcık türünden bir kuş ismi" (§SSL)
Çöpek:"şikar kuşu, karçığay, karga gibi" (§SSL)
Çör: (3)"bir kuş ismi ve kanarya ismi" (§SSL)
Çörke:"bir ördek türü" (ML)
Çuğd: (<Ar.)"baykuş" (FK, MK)
Çulçu:"çırçır türünden bir kuş ismi" (§SSL)
Çunçuğ:"kırlangıç" (§SSL)
Çupçuğ:"bir kuş adı, cadı kuşu, serçe" (AL)
Çurı:"atmaca kuşu" (§SSL)
Çümçek:"serçe kuşu" (§SSL)
Çürke:"bir nevi ördek" (§SSL)
Dāğser:"serçe kuşu, efser" (§SSL)
Daldağay: "torgay gibi bir çeşit kuş ismi" (§SSL)
Duvac: (2) "bir kuş ismi" (§SSL)
Dültü: "güvercine benzer bir hayvan ismi " (§SSL)
Dürretüt –tāc: (<Ar.) "tacın büyük incisi, turaç kuşu" (MÜN)
Düvaç: (2) "bir kuş ismi" (§SSL)
Ebābil: (<Ar.) "dağ kırlangıcı" (TMA)
Fāhte: (<Far.) "üveyik kuşu" (§SSL)
Ġarğa: "karga" (§HD)

- Ġav: (2)"bir tür saka kuş"(ŞSL)
Gedek: (1)"iri cüsseli bir tür kuş" (ŞSL)
Ġung:"büyük siyah karga" (ŞSL)
Hezār: (1) (Far.)"bülbül" (BV, SD, LD)
Hezār-destān : (<Far.) "bülbül" (ŞHD, LM)
Ġuffāş: (<Ar.) "yarasa" (BV, NH, TEH, YED, CD, FK, LM)
Humā: (<Far.)"devlet kuşu" (SD)
Hüpüşk:"bir tür kuş, hüdhdü kuşu" (ŞSL)
İlbarsun: "bir tür ördek" (ŞSL)
İlbasun: (<Moğ.)"ördek" (GN)
İlbesün: (<Moğ.)" bir ördek türü" (ML, AL)
İrke: (1) "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL)
İspir: (1)"bir tür avcı kuşu" (ŞSL)
İtalġu: "bir çeşit av kuşu, doğan" (ŞT)
İtelkü:"bir çeşit kuş, çakır, doğan" (ÇFK, Sİ, MK)
Kaçır: (1)"akbaba" (AL, TMA, TEH)
Kadırġac: "bir tür ufak kuş ebabil" (ŞSL)
Kaġan : (2)"papaġan" (ŞSL)
Kaşabaş: (2)"bülbül" (ŞSL)
Kařa boġaz: (1)"bir tür kuş" (ŞSL)
Kařaġu: (1)"bir tür şıkar kuşu" (ŞSL)
Kařakuş: (2)"kartal" (ML)
Kařa tavuġ:"kumruya benzeyen bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Kařa:"kırlangıç" (ŞSL, SD)
Kařıġay: (<Moğ.)"bir tür kuş, doğan, çakır doğan" (AL, ŞSL, GT, ÇFK, ŞT, Sİ)
Kařġa:"karga" (ŞSL, GT, ÇFK, TEH, Sİ, ŞHD)
Kařkunak:"saka kuşu" (ŞSL, SD)
Kařluġaç:"kırlangıç" (MK)
Kařaldaġ:"bir tür çayır kuşu, ördek suna" (ŞSL)
Kař : (1) "kaz, kuġu, kuşu" (ŞSL, ŞT, MT)
Kebk: (Far.)"keklik" (SD)
Kelek: (2)"bıldırcın" (AL, ŞSL, TEH)

- Kevreke: (2)"kuş" (§SSL)
Kırça:"bir tür kuş ismi" (§SSL)
Kırğu:"atmaca, kanarya" (SD)
Kiş: (3)"gelincik" (GT)
Kõñ:"kuzgun" (AL)
Kotan: (<Moğ.)"saka kuşu" (AL)
Koy kuş:"bir tür kuş ismi" (§SSL)
Köçkün:"göçmen kuşu" (§SSL)
Kök anal:" bir tür av kuşu, kartal"(§SSL)
Köykenek:"atmaca türünden bir yırtıcı" (AL, §SSL)
Kı:"kaza benzer bir kuş" (§SSL, ŞHD)
Kıç:"kuş" (GN)
Kıuş:"kuş"(AL,§SSL,BV,BD,GT,NH,HBD,LD,ÇFK,TMA,TEH,MÜN,YED,ŞT,Sİ,FK,ŞH
D,
MK,LM,GN)
Kıladı:(<Moğ.) "bir kuş türü" (ML)
Kıla purğa:"bir kuş adı" (ML)
Lāçin: "bir tür şahin, doğan "(§SSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞHD)
Laşmağ:"atmaca kuşu"(§SSL)
Māğ: (<Far.)"baş kanat ve kuyrukları tek renk olan güvercin" (§SSL)
Murğ:"(<Ar.) "kuş" (GT, YED, GN)
Mürğ: (<Far.)" kuş" (GN)
Ördek: "ördek" (LM)
Ötlegü: "bir tür kuş"(§SSL)
Pupuş: "hüdhüd kuşu" (§SSL)
Sarığ kuş:" baykuş" (§SSL).
Sehne: (2)"ördek gibi papağan, turna, suna" (§SSL)
Sencer: (4)" bir kuş ismi" (§SSL)
Serçe: "ufak gök serçe kuşu"(§SSL)
Sıgır kuş: "sığırcık kuşu" (§SSL)
Siçek: (2) "serçeye benzer bir kuş" (ŞHD)
Soqısır: "bir ördek türü" (ML, AL)

- Soğur: (1)"bir tür ördek ismi" (AL, ŞSL)
Sona: (<Moğ.)"erkek ördek" (ML, AL)
Songar: "sonkur, songar, şahin kuşu" (AL, ŞSL)
Suna: "erkek ördek" (AL, ŞSL)
Sungar:"bir kuş türü, turna, sungar kuşu" (AL)
Şāh-bāz :(<Far.) "bir cins iri beyaz doğan" (ŞHD, MK)
Şāhīn: (<Far.)"doğan(kuş)" (ŞSL, YED)
Şudurğu: (2)"çakır, doğan kuşu" (ŞSL)
Şunqar:"şahin" (ŞSL, ŞT, ŞHD)
Şuñkar:"şahin" (ŞHD, MK)
Tarlan: (1)" büyük bir avcı kuşu" (ŞSL)
Tayr: (<Ar.)"kuş" (MK, LM)
Témür kanat:"yeni kanat çıkarmış uçucu kuş" (ŞSL)
Tevakün: "kartal, karakuş" (ŞSL)
Toğdağ:"tay kuşu, yeşil renkte bir tür kuş" (ML, ŞSL)
Toğduy:"bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Toğqan:"doğan, bir tür kuş" (AL)
Torğay:"toygar kuşu" (AL)
Torumtay:"boz doğan" (SD)
Toy: (2)"bir kuş adı" (AL, GN)
Toyğar: (2)"zafer çağır kuşu" (ŞSL)
Toy kuş: "ak, kaz, kuğu" (ŞSL)
Turna:" turna, turna kuşu" (ŞSL, LM)
Tuşancıl: (1)"kartal, karakuş"(ŞSL)
Tūtī: (<Far.)"papağan" (GT, NH, HBD, LD, MÜN, YED, FK, ŞHS, MK, LM)
Tūtīyā: (<Far.)"papağan" (NH, HBD)
Tūtīyā: (3) (<Far.)" papağan" (FK)
Tuyğun: "akdoğan, doğan" (AL, ŞT, MK)
Uqar: "turna" (AL, BV, NH)
Übük:"başlarında taç olan kuşlar ve hüdhüd kuşu" (ŞSL)
Ügü: (1)" bir tür baykuş" (ŞSL, GT, LM)
Yağalbay:"bozdoğan" (ŞT)

Yağılbaş kuşu: "bir tür kuş ismi" (ŞSL)

Yapalağ: (1)"baykuş" (ML)

Yumrancı:"fare tutan bir kuş" (ŞSL)

Zāğ: (Far.)"karga" (GT, NH, LD, MÜN, YED, CD, HBD, FK, ŞHD, LM)

Zāğan: (2) (Far.ç.)"kargalar" (NH)

Zağbus:"şahin, yırtıcı kuş" (ŞSL)

A.1.1.2 Evcil Hayvanlar

Ağ boğa (1): "öküz ve camışa benzer bir nevi yabancı büyük koyun" (ŞSL)

Barağ: "köpek" (ŞHD)

Cığılduz: (3) "koyun, koyunlar"(ŞSL)

Çığıldek: (1)"kuş ve tavuk çığıldanı" (ŞSL)

Çil: (1)"bir tür yaban tavuğu" (ŞSL)

Ğanem: (<Ar.) "koyun, koy, koyun (3), koyı (3), soğın (1),şişek (2), koyın, koyan (5)" (SD,LM)

Ğāv: (<Far.)"öküz, sığır" (ŞHD)

Damarluk (2): "cins, damızlık" (ŞSL)

Gürbe: (<Far.) "kedi" (GT)

Hurūs: (<Far.)" horoz, erkek tavuk" (ŞSL, BV, GT)

İçki: (4)"keçi, oğlak" (ŞSL)

İçkü: (2)"keçi" (AL, ŞSL, BD, MÜN, LM)

İnek: (1)"inek, sığırın dişisi" (ŞSL, ÇFK, Sİ)

İrin: (3)"eğerin keçisi" (ŞSL)

İt:(2)"köpek" (ML, AL, ŞSL, BV, BD, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, ÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

Kaçır: (2)" katır" (ŞSL, ÇFK)

Kırğavul:"yabancı tavuk, sülün" (ŞSL, BV)

Koçğar:"koç, damızlık erkek koyun" (AL, ŞSL, GT, TEH, ŞHD, LM)

Kotur: "hasta ve zayıf köpek" (AL)

Koy:"koyun" (AL, ŞSL, BD, SD, GT, LD, ÇFK, TMA, TEH, FK, ŞHD, MK, LM)

Koyan: (5)"koyun" (ŞSL)

Koyın:"koyun" (GN)

Koyun: (3)"koyun" (ŞSL, YED, FK)

- Қозы:"kuzu" (GT, MK, LM)
Köpek: "köpek" (ŞSL)
Kösem: "koyun sürülerinin önünde giden keçiler" (ŞSL)
Қunacın:"inek, iki yaşar kısrak, inek" (ŞSL)
Kürük:"yumurta basan tavuk, burdağan, bardağan" (AL)
May: (2)"yaban eşeğinin sürüsünün aygırı" (AL)
Merkebī: (<Ar.+Far.)"bir binek, eşek" (GT)
Müşük: (<Far.) (2) "kedi dişi kedi" (AL, ŞSL, BV)
Öçki:"keçi, oğlak "(ŞSL)
Öçkü:"keçi" (AL, TMA, MÜN, MK, LM)
Sağın: (1)"sütlü koyun, sütü sağılır koyun" (ML, AL, ŞSL)
Seg: (<Far.) "köpek, it" (SD, GT)
Şevr: (<Ar.)" öküz, boğa" (ŞHD, LM)
Sihr: (<Far.)"öküz, inek" (TMA)
Tağug:"tavuk" (ŞSL)
Tağug:"mürg, tavuk" (ŞSL)
Tavıq:"tavuk" (ÇFK, Sİ)
Tavug: (1)"tavuk" (AL, ŞSL, MK)
Tavuq:"tavuk" (BV, NH, ÇFK, MK)
Tayğan: (1)" köpek ve neces hayvan" (ŞSL)
Tāzi: (<Far.) (1) "tazı av köpeği" (ŞSL, FK)
Tomuzğan:"yereşegi" (ŞSL)
Uy:" sığır, geviş getiren büyükbaş evcil hayvanların genel adı" (AL, BD, GT, TMA, TEH, LM)
Zağar: (1)" av köpeği, tazı" (ŞSL)
- A.1.1.3 Sürüngenler**
- EfCa: (1) (<Ar.) "zehirli yılan, engerek yılanı" (YED, CD)
Ejderhā- küş: (<Far.) "öldürücü yılan" (NH)
Ejderhār: (<Far.) "ejderha, büyük yılan, ejderha" (YED)
Ejderhāyi: (<Far.) "bir ejderha" (TEH)
Ejder: (<Far.) "ejderha büyük yılan" (BV, BD, YED, FK, ŞHD, LM)
Hupuş: "bir tür büyük kertenkele"(ŞSL)

Ilan:"yılan" (GT, FK)

İlan: (1)"yılan" (ŞSL)

Keler: "kertenkele" (ŞSL)

Kön qarğa:"bir tür büyük kertenkele" (ŞSL)

Lu:"ejderha" (ŞHD)

Mār: (<Far.)"yılan" (GT, YED, ŞHD)

Neheng: (<Far.)"timsah" (GT, YED, FK, ŞHD, MK)

Nehengi: (<Far.) "bir timsah" (MÜN)

Oq yılanı: "engerek, engerek yılanı"(ŞSL)

Seraṭān: (<Ar.)" yengeç, yengeç burcu" (MÜN, LM)

Şiba:"yılan, engerek yılanı" (ŞSL)

A.1.1.4 Yaban Hayvanları

Āhū: (<Far.) "ceylan karaca" (BD, SD, NH, LD, YED, ŞHD, LM)

Āhū-yı ḥiṭā:"Hıta ülkesinin ceylanı" (LD)

Āhū-bere: (<Far.) "ceylan yavrusu" (ŞHD)

Alanḡirat: "büyük fare ve sıçan" (ŞSL)

Andıq: "kurt ve sırtlandan türeyen hayvan" (ŞSL)

Arqaḡılça: "bir çeşit kızıl geyik" (ŞSL)

Arslan:"arслан, arslan burcu" (SD, GT, NH, LD, TMA, MÜN, ŞHD, MK, FK, GN)

Badnus:"sırtlan türünden bir hayvan" (ŞSL)

Baḡırtlaq: "tosbağa" (ŞSL)

Baqa çanaq: "kaplumbağa" (ŞSL)

Bebr: (<Far.) "pars, panter" (LM)¹

Becā: (<Ar.) (1) "geyik, karaca" (FK)

Buḡu : (2)"erkek geyik, kızıl geyik" (ML, AL, FK)

Cılqova:"kurt, börü" (ŞSL)

Ciber: (1)"dağ keçisi"(ŞSL)

Ciren keyik: "Geyik, ahı" (ŞSL)

Civir: "teke, yabancı keçi" (ŞSL)

Ciyrān: (<Far.) "ceylan krş: ceyrān" (LM)

¹ Eserde "yırtıcı bir hayvan" olarak adlandırılan kelimenin Farsçadaki anlamı "pars, panter" dir.

- Çalgave: "kızıl tilki" (ŞSL)
Çelig: (1) "ayı" (ŞSL)
Çeren: (<Moğ.) "ahu, geyik" (AL)
Çıçkan: "sıçan" (ŞSL)
Çivir: (2) "teke yabani keçi" (ŞSL)
Çörpe: (2) "dağ domuzu yavrusu" (ŞSL)
Dırğam: (<Ar.) "arслан" (SD)
Dultu: "sırtlan, sırtlan kurdu" (LM)
Esed: (<Ar.) (1) "arслан" (LM)
Ġazāl: (<Ar.) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)
Ġazālā: (<Ar.ç.) "ceylanlar, ahular; güzel gözler" (YED)
Ġazāle: (<Ar.) "dişi geyik, ceylan" (BV, NH, LD, MÜN, YED, ŞHD, MK, LM)
Ġazāl: (<Ar.) "bir ceylan" (ŞHD)
Ġazānfer: (<Ar.) "iri arслан" (MK)
Ġenāzīr: (<Ar. ç.) "domuzlar ve hınzırlar" (GT)
Ġūk: (<Far.) "domuz" (ŞHD)
Hüne: "geyik, ahu" (ŞSL)
Hün: "büyük boynuzlu geyik" (ŞSL)
Ilkı: (1) "başboş gezen at, at sürücü" (AL, ŞSL)
Imğa: (1) "dağ keçisi" (ŞSL)
Irağ: (2) "dağ keçisi" (ŞSL)
Ġaban: (<Moğ.) "yaban domuzu, yaban domuzunun erkeği" (ML, AL)
Ġapan: (1) "domuz krş :toñuz" (ŞSL)
Ġaplan: (1) "kaplan" (ŞSL, BV, GT, TMA, MÜN, FK, LM)
Ġaplumbağa: "taş boğa, tosbağa, kaplumbağa" (ŞSL)
Ġara kiyik: (1) "yabani domuz" (ŞSL)
Ġara kiyik: (2) "yaban geyiği" (ŞSL)
Ġara Ġuluğ: (1) "bir tür kurt" (ŞSL)
Ġarsağ: "tilkiye benzer, sincaptan büyük karnı çil bir hayvan türü" (ŞSL)
Keşef: (<Ar.) "kaplumbağa" (MÜN, MK)
Keyik: "geyik" (SD, LM)

- Kéyik:"geyik" (AL, GT, NH)
Kızıl arslan: (<ö.a.)"kızıl Arslan" (LD)
Kik: "geyik" (ŞT)
Kiyik: (2)"geyik" (ML, AL, ŞSL, BV, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, GN)
Koyan: (1)"tavşan" (AL, ŞSL, SD, ŞT)
Kök böri:"yeşil kurt, böri" (ŞSL)
Kulcağçı:"dişi geyik" (ML)
Kunduz: (<Ar.) (2) "kunduz, derisi değerli bir hayvan" (GT, NH, ŞHD)
Kurt :(1)"kurt, böri" (ŞSL, ÇFK, Sİ)
Kurtun: " kurt, tırtıl" (ŞSL)
Maral: (<Moğ.)"dişi geyik" (ML, AL, ŞSL)
Mékicin: (<Moğ.)"dişi domuz, domuzun dişisi" (AL)
Meral: (<Moğ.)"ahu geyik" (ŞSL)
Mûş: (<Far.)" fare" (GT)
Nağçūr: (<Far.) "dağ keçisi" (YED, LM)
Öyek: (1)"sincap" (ŞSL)
Sıçğan:"sıçan, fare" (ŞSL)
Sıçğan : "sıçan, fare" (ÇFK, Sİ, FK, MK)
Sıgun:"yaban sığırı" (ŞHS)
Sıkiğ: (1) "geyik, ahu" (ŞSL)
Sincâb: (<Far.) "sincap " (BV, NH, MÜN, YED, FK)
Soğag: (1) "bir tür büyük geyik" (ŞSL)
Suğun: "bir tür dağ öküzü, büyük desti geyik" (ŞSL)
Suğag: (1)"bir tür büyük geyik" (ŞSL)
Süpi:"tilki, böri" (ŞSL)
Şagal: (<Far.)"çakal" (ŞT, ŞHD, MK)
Tabuşğan:"tavşan" (ŞT)
Tāvus: (<Ar.)"tavus kuşu" (BV, GT)
Tāvūs: (<Ar.)" tavus kuşu" (NH, LD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
Tavuşğan:"tavşan" (AL, ŞSL)
Tavuşğan qurdı: "bir tür vahşi yabani tavuk"(ŞSL)

Tive kuşu: " deve kuşu" (ML)

Tolay: (4)"tavşan" (ŞSL)

Toñız: "domuz" (ÇFK, Sİ, MK)

Toñuz: (1)"domuz" (ML, ŞSL, ÇFK, TEH)

Tülki:"tilki" (ŞHD, GT)

Tülkü:"tilki" (AL, ŞSL, BV, SD, NH, LD, TMA, ŞHD, MK)

Yalangırat:"bir tür fare" (ŞSL)

Yumrân qazıg: "bir tür büyük fare, çölde bulunur, ayakları dik durur" (ŞSL)

A.1.1.5 Sinek, Böcek ve Haşerat

Ānkebūtī: (<Ar.+Far.) "örümceğe benzer, örümceğimsi" (NH, YED)

Ārāy: (<Ar.) "bir tür böcek" (GT)

Arı: (1) "arı" (ŞSL, GT, LD, FK, GN)

Bit: (3) "bozulup fena kokan bir böcek türü, kıvımlı böceği" (ŞSL)

Bosun:"bit, böcek "(ŞSL)

Cebīn: (<Moğ.) "sinek "(AL)

Cenes:"sivrisinek" (ŞSL)

Cibin: (<Moğ.) "sivrisinek " (AL, ŞSL, BV, FK)

Civürtge: "çekirge"(ŞSL)

Cörtge:"çekirge"(AL)

Cövürtge: "çekirge" (AL)

Cöyürtge: "çekirge" (AL)

Çağan: (2) "çıyan, akrep" (ŞSL)

Çalar:"cibin, sinek" (ŞSL)

Çavurtğa:"çekirge" (ŞSL)

Çekürge:"çekirge" (ÇFK, Sİ)

Çevürtke:"çekirge" (TEH)

Çévürtke:"çekirge" (AL)

Çibin:"sinek" (ŞSL, SD, NH, HBD, LD, ÇFK, YED, CD, Sİ, FK, ŞHD, LM)

Çikürtgey:"çekirge" (ŞSL)

Çipin: "sivrisinek" (ŞT, MK)

Çögeç: (2)"solucan" (ŞSL)

Çögen: (3)"solucan" (ŞSL)

- Çögürtke:"çekirge" (ŞSL, GT)
Çörtge:"çekirge" (ŞSL)
Çövürtke:"çekirge" (AL, MK)
Danburnu (1):"böcek" (ŞSL)
Dülmek: "örümcek" (ŞSL)
Göbelek: "kelebek, at cibini "(ŞSL)
Gökle: (2) " bir neve it sineği, sinik"(ŞSL)
Gunda: "sivrisinek"(ŞSL)
Güye:"güve, haşerat, böcek" (GT)
İşner: (2)"yıldız böceği" (ŞSL)
Kasaz:"kene, böcek" (ŞSL)
Kirm: (Far.)"böcek" (MÜN)
Konguz: (1)" bir tür siyah böcek" (ŞSL)
Kökeyin:"deveye ve ata yapışkan sinek"(ŞSL)
Kumursğa:"karınca" (ŞSL)
Kumursқа:"karınca" (ŞSL, ŞT)
Kurt: (1)"kurt, börü"(ŞSL, ÇFK, Sİ)
Meke: (<Far.)"sinek" (CD)
Melâh: (<Far.) "çekirge" (MK)
Mür: (<Far.)"karınca" (BV, NH, HBD, TMA, TEH, MÜN, YED, CD, FK, MK, LM, GN)
Muçek: (2)"kurt, böcek" (ŞSL)
Neml: (<Ar.) "karınca" (GT)
Örgemci: "örümcek" (ŞSL)
Örgemçi:"örümcek" (AL, HBD, LM)
Örmekçi:"örümcek" (SD, LD)
Öyez: "sivrisinek" (ŞSL)
Sağırtқа: "çekirge" (ŞSL)
Selce:"kene, sığırka" AL
Sînek:"böcek, sinek, cebin" (ŞSL, GT)
Sivri sinek: (1)"sivrisinek "(ŞSL)
Soğulcan: (1)" solucan, bir tür böcek" (ŞSL)
Şeb-tâb: (<Far.)"geceyi parlatan, aydınlatan: ateş böceği" (BV, MÜN)

Zenbür: (<Ar.)"eşek arısı" (MK)

Zünbür: (<Ar.)"eşek arısı" (LM)

A.1.1.6.Yük ve Koşum Hayvanları

Ablağ at: "siyah ve beyaz nişaneli at "(ŞSL)

Abraş: (<Ar.) (2) "cins at" (AL)

Ahta: "iğdiş at, hadım" (ŞSL)

Ahte: "iğdiş at, hadım" (ŞSL)

At: "at" (ML, AL, ŞSL, BV, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH, MÜN, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

At:"at" (GT, ÇFK)

Aygır:"hergele süren hayvan, aygır, at" (ŞSL)

Bedevî: (<Ar.) "bir at cinsi" (GT)

Bidev:"soylu ve cins at" (ŞSL)

Biniciğ:"koşucu at, binilecek at ve hayvan" (ŞSL)

Buğur: (2) "buhur deve" (ŞSL)

Buşağ: (1) "yiğit at, gösteri atları; alay ve donanma atları" (ŞSL)

Bütem:"genç deve" (ŞSL)

Cemāze: (<Ar.) "dişi deve" (LM)

Cevād:"iyi cins at" (SD)

Çemen-der: "eşek" (MK)

Çeren: (2)" bir tür kırmızı ve doruya yakın at" (ŞSL)

Çırgavlan:"ihtiyar at, altı yaşına ulaşmış at" (ŞSL)

Çırgavlanğa:"altı yaşından büyük olan at, ihtiyar at" (ML)

Çiyit: (2)"yaban eşiği sürünün kısrağı" (AL)

Çubar:"kır tonlu at" (ŞSL)

Dābbe: "yük ve binek hayvanı" (TEH, MK)

Dönen: "dört yaşında olan erkek at" (ML)

Dunan: "dört yaşar at, dört yaşına gelmiş olan at" (ŞSL)

Ebreş : (<Ar.) "kırmızı ve beyazdan meydana gelen alaca renk, alaca benekli at" (ŞSL, BV, NH, CD)

Ebriş: "alaca benekli at" (ŞSL)

Edhem: (<Ar.) "kara yağız at " (SD, YED, FK, LM)

EnCām: (<Ar.ç.) "at, deve vb. hayvanlar, hayvan gibi kimseler tüm canlılar" (GT, NH, ŞT, MK)

Esb: (<Far.) "at" (ŞHD)

Eslēm: "at ve deve" (ŞSL)

Eşek: "eşek" (ŞT)

Êşek: "eşek" (AL, GT)

Eşheb : (<Ar.) (1) "boz donlu at, beyaz, kırat: arslan" (BV, SD, NH, LD, YED, FK, ŞHD, LM)

Feres: (<Ar.) "at" (MÜN)

Ġonan: "dört yaşındaki hayvan ve at" (ŞSL)

Ġacir: "katır" (TEH, TMA)

Ġar: (<Far.) (1) "eşek" (GT, MK)

Ġaşıl: (2) "at takımı" (ŞSL)

Ġerī: (<Far.) "merkep, eşek" (ŞHD)

Ġing: (<Far.) "beyaz kır at" (SD)

Ġing : (<Far.) "kır at" (NH)

Höge: "kambur, hörgücü çıkan deve" (ŞSL)

Ġudek: "eşek yavrusu, sığa, tay" (ŞSL)

Hüyün: (<Far.) "deve" (LM)

Ġgdiş: "aygırı başka, kısrağı dahi başka cinsinden olan at" (ŞSL)

Ġnan: "devenin dişisi, dişi deve" (ŞSL)

Ġngen: "dişi deve" (ŞSL)

Ġngen: "dişi deve" (ŞSL)

Ġşek: "eşek" (ŞSL, BV, ÇFK, TMA, TEH, Sİ, MK)

Ġşgin: (2) "yorga at, rahvan yürür at" (ŞSL)

Ġaşāñ: "kötü huylu at" (ŞSL)

Ġaşqa: "alınında beyaz nişan olan at" (ŞSL)

Ġayık: (4) "merkep, eşek" (ŞSL)

Ġısrac: "kısraç dişi at" (ŞSL)

Ġonan: "iki üç yaşlarında at, tay" (ŞSL)

Ġongurat: (2) "gök ve tarlan at, kongur at" (ŞSL)

Kölik: "yük hayvanı" (GT)

- Kölük:" binek hayvanı" (ŞT)
Kötel:"yedek at" (AL, ŞHD)
Kulan:"yaban eşeği" (MÜN, LM)
Lök : (3)"deve" (ŞSL)
Nāka: (< Ar.)" dişi deve, maya " (BV, NH, HBD, TMA, YED, MK, LM)
Pālā: (<Far.) (1) " yedek at" (NH)
Raḥş: (<Far.) "gösterişli güzel at" (BV, NH, HBD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
Semend: (<Far.)" kula at, çevik ve güzel at" (BV, BD, NH, HBD, MÜN, YED, CE, FK, ŞHD, MK, ML)
Soruq: (3)"çelimsiz at" (BV)
Tatu: "midilli ve sağır at, tay" (ML, ŞSL)
Taylaq:"iki yaşındaki deve" (ŞSL)
Têfe:"deve" (GT)
Têve: "deve" (AL, GT)
Teve: "deve" (LM)
Topçak: "alaca at" (AL, MK)
Topurçaq:"topçak at" (ŞSL)
Tulan: (<Moğ.)"beş yaşında at" (ML)
Tupçaq:"alaca at" (AL)
Türki: (2)"bir deve türü" (TMA)
Verd: (<Ar.) (2) "doru at" (YED, ŞHD)
Yabu:"beygir, yük atı" (ŞSL)
Yağız kara:"kara yağız, siyah kapkara, siyah tonlu at" (ŞSL)
Yaşık: "yağız at" (ŞSL)
Yaydaq:"sade, cevşensiz at " (ŞSL)
Yeke: (< Moğ.)"büyük at türü, iri şişman at" (ML)
Yekrān: (< Far.)"soylu at, cins at" (SD, LM)
Yılık: (2)"başiboş gezen at" (ŞSL, ŞT)
Yitek:" yedek at" (ŞSL)
Yitmek:" yedek at" (ŞSL)

A.1.1.7 Yavru Hayvanlar

- Absık: "körpe yavru, hayvan beçesi" (ŞSL)
Bala: "yavru çocuk, kuş yavrusu" (AL, ŞSL, SD, GT, YED)
Belke: "deve yavrusu" (ŞSL)
Bota: (2) "yavru, hayvan yavrusu, deve yavrusu" (TEH, ŞHD)
Buzağı: "sığır yavrusu, dana ve buzağı" (ŞSL, GT)
Cüce: (<Far.) "civciv" (LM)
Çal: (2) "deve yavrusu" (ŞSL)
Çal: (6) "deve yavrusu" (ŞSL)
Çupra: (<Moğ.) "yabani domuzun yavrusu" (AL)
Erkeç: (1) "keçi yavrusu, teke, üç dört yaşındaki keçi yavrusu" (ŞSL)
Fere: (1) "bildircin gibi bazı kuşların yavruları, pek ufak piliç" (ŞSL)
Gazâl: (<Ar.) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)
Giçi: (2) "keçi, keçi yavrusu" (ŞSL)
Günçacı: (1) "inek, yavrulayacak inek" (ŞSL)
Hudek: "eşek yavrusu, sığa, tay" (ŞSL)
Kuduk: (2) "eşek yavrusu, sığa" (ŞSL)
Müşek: (<Far.) "fare yavrusu" (GT)
Oşuş: "bir yaşındaki deve yavrusu" (ŞSL)
Oğlak: "oğlak, yavru, keçi yavrusu" (ŞSL, SD, TEH, ŞT)
Tay: (1) "at yavrusu, bir veya iki yaşındaki at yavrusu" (ML, ŞSL)
Tılaç: "devenin yavrusu, küçük deve" (ŞSL)
Tul: (3) "sığır ve koyun yavrusu" (ŞSL)

A.1.1.8 Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvanlar

Boğan: "kuzu, toklu" (ŞSL)
Bisrik: "kutlu deve" (ŞSL)
Cedy: (<Ar.) "erkek oğlak, oğlak burcu" (LM)
Cığılduz: (3) "koyun, koyunlar" (ŞSL)
Gev: (<Far.) (2) "öküz" (ŞHD)
İrkec: (1) "keçi aygırı" (ŞSL)
İrkek koçı: "koç" (ÇFK)

Mañ:"kuzu üç senelik kuzu" (ŞSL)

Sarığ boğa: " sarı manda, öküz" (ŞSL)

Teke: (1)"oğlak, keçi" (ŞSL)

Tekke:" erkek keçi" (LM)

Tike: (2)"teke, erkek keçi" (ŞSL)

Üçki:"keçi, oğlak" (ŞSL)

Üçkü:"keçi" (LD)

A.1.1.9. Suda Yaşayan Hayvanlar

Balığ: (2) "balık" (NH, LD, TEK, FK, GN, LM)

Balığ:"balık" (ŞSL, GT, HBD, ÇFK, MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM)

Çağs: (<Far.) (2) "kurbağa" (LM)

Çortun: (3)"yılan balığı" (ŞSL)

Hüt: (<Ar.)"büyük balık, balina; balık burcu" (BV, NH, FK, LM)

İt balığı: (1)"çır balığı, kefal balığı" (ŞSL)

Māh: (<Far.) (1) "balık" (MÜN, YED, FK, ŞHD)

Māhī: (<Far.)"balık" (GT, FK)

A.1.1.10 Hayvanlarla İlgili Diğer Sözcükler

Borsuğ: (1) "derisi siyahlı beyazlı bir tür hayvan" (ŞSL)

Cenībet: (<Ar.)"yedek hayvanı" (LM)

Devvābb: (<Ar. ç.) "hayvanlar özellikle dört ayaklı iri hayvanlar" (GT, TEH)

Soğğur: "büyük dibek hayvan" (ŞSL)

Yalığ:"dişi hayvan" (FK)

A.1.1.11 Sürü Adı Olan Hayvan Adları

Gele: (<Far.)"sürü, hayvan sürüsü" (ŞSL, TEH, LM)

Mevāşi: (<Ar. KL)" büyük ve küçükbaş hayvan sürüsü" (TEH)

Pāde: (<Far.) "öküz ve inek sürüsü" (AL, ŞSL)

B. 2. Kökenleri Bakımından Hayvan Adları

Hayvan adlarında farklı kökenlerden 221 tane sözcük tespit edilmiştir. Türkçe kökenli 98, Arapça kökenli 47, Farsça kökenli 60, Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri birleşiminden oluşan 3, Moğolca kökenli 13 ve Grekçe kökenli 1.

B. 2.1 Türkçe Kökenli Hayvan Adları

Ağ boğa (1): (< ET. EDTP, 1972, s. 75, 312) "öküz ve camışa benzer bir nevi yabani büyük koyun" (ŞSL)

Ağaç kazgan: (< ET. EDTP, 1972, s.79,683) "ağaç kakan" (ŞSL)

Uqar ~ ĀAqar: (< ET. Ross, 1994, s. 4) "bir kuş ismi, Leylek" (ŞSL)

Alabaş ~ Alabas: (< ET. EDTP, 1972, s.126,375) "ördeğin bir türü, bağirtlak" (ŞSL)

Ala pöke ~ Alapke: (< ET. EDTP, 1972, s. 126) "ördeğin bir türü" (ŞSL, ML)

Ala toğan: (< ET. EDTP, 1972, s.126,470) "karga karganın bir türü" (ŞSL)

Alma baş: (< ET. EDTP, 1972, s. 146,375) "bir ördek türü, başı ve boynu sandala(alaya) çalan sarı ördek" (ML, AL)

ĀAnkā: (< ET. Tietze, 2016, s.398) "Anka kuşu" (BV, SD, NH, YED, FK, ŞHD, LM, FK)

Anqut: (< ET. Tietze, 2016, s. 395) "kozdan büyük bir kuş" (ŞSL)

Bağrı kara: (< ET. EDTP, 1972, s. 319) (1) "bir tür kuş" (ŞSL)

Balaban: (< ET. Tietze, 2016, s.566) "çakır, doğan kuşu" (ŞHD)

Balığ: (< ET. EDTP, 1972, s. 335) (2) "balık" (NH, LD, TEK, FK, GN, LM)

Balıq: (< ET. EDTP, 1972, s. 335) "balık" (ŞSL, GT, HBD, ÇFK, MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM)

Baraq: (< ET. EDTP, 1972, s.360) "köpek" (ŞHD)

Baykuş: (< ET. Tietze, 2016, s.619) "baykuş" (ŞSL, ŞHD)

Bīye: (< Kklp. Besli, 2010, s.223) "kısarak" (ŞSL)

Bürgüt: (< Trk. Besli, 2010, s. 249) "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM)

Bürqut ~ Bürküt: (< Krg. Besli, 2010, s. 249) " bir tür büyük av kuşu, kartal" (ŞSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞSL)

Bödene: (< ET. Tietze, 2016, s.779) "dişi bıldırcın, bıldırcının dişisi" (AL)

Bürqut ~ Bürgüt: (< Özb. T. Eyüpoğlu, 2017, s.315) "bir çeşit büyük av kuşu, kartal, tavşancıl" (AL, TMA, LM, ŞSL)

Çalay: (< Çağ. F.K., 2016, s.1350) (1) "bir kuş türü" (ŞSL)

Çarğ: (< Çağ. F.K., 2016, s.1351) "bir tür siyah kuş" (ŞSL)

Çil: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1356) (1) "bir tür yaban tavuğu" (ŞSL)

Çipçik ~ Çimçik: (< Kıp. Toparlı, 2007, s. 52) "serçe" (ŞSL)

Çopān kuşı: (< ET. EDTP, 1972, s. 398,670) "serçeye benzer bir kuş ismi" (ŞSL)

Çögen: (< ET. EDTP, 1972, s. 416) "bir kuş adı" (AL)

- Çöpek: (< ET. EDTP, 1972, s. 396) "şikar kuşu, karçıgay, karga gibi" (ŞSL)
Çupçuk: (< Çağ. F.K.,2016, s. 1359) "bir kuş adı, cadı kuşu, serçe" (AL)
Çürke: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1360)"bir nevi ördek" (ŞSL)
Daldağay: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1361) "torgay gibi bir çeşit kuş ismi "(ŞSL)
Ğarğa: (< ET. EDTP, 1972, s. 655) "karga" (ŞHD)
Ğav: (< ET. EDTP, 1972, s. 579) (2)"bir tür saka kuş"(ŞSL)
Äçkü ~ İçki~ İçkü: (< Uyg. Caferoğlu, 2011, s. 68) (4, 2) "keçi, oğlak" (ŞSL, AL, BD, MÜN, LM)
İlbeesin ~ İlbesün: (<Krg. Sarıkaya,2019,s .520)"ördek" (GN, ML, AL)
İnek: (< ET. EDTP, 1972, s. 184) (1)"inek, sığırın dişisi" (ŞSL, ÇFK, Sİ)
İt: (< ET. EDTP, 1972, s. 34) (2)"köpek" (ML, AL, ŞSL, BV, BD, SD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA,TEH, ÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)
İrke: (<ET. Tosun, 2020, s. 1583) (1) "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL)
İspir: (<ET. Tietze, 2016, s. 644) (1)"bir tür avcı kuşu" (ŞSL)
İtalğu: (<ET. EDTP, 1972, s. 470) "bir çeşit av kuşu, doğan" (ŞT)
İtelkü: (<ET. EDTP, 1972, s. 470) "bir çeşit kuş, çakır, doğan" (ÇFK, Sİ, MK)
Kaçır: (<ET. EDTP, 1972, s. 590) (2)"katır" (ŞSL, ÇFK)
Karabaş: (<ET. EDTP, 1972, s. 644) (2)"bülbul" (ŞSL)
Kara boğaz: (<ET. EDTP, 1972, s. 643,322) (1)"bir tür kuş" (ŞSL)
Karağuş: (<ET. EDTP,1972, s. 656) (1)"bir tür şikar kuşu" (ŞSL)
Kara kuş: (<ET. (EDTP, 1972, s. 644) (2)"kartal" (ML)
Kara tavuk: (<ET. EDTP, 1972, s. 643,711) "kumruya benzeyen bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Karğa: (<ET. EDTP, 1972, s. 653) "karga" (ŞSL, GT, ÇFK, TEH, Sİ, ŞHD)
Karluğaç:(<Çağ. Besli, 2010, s. 170) "kırlangıç" (MK)
Kaz: (<ET. EDTP, 1972, s. 679) (1) "kaz, kuğu, kuşu" (ŞSL, ŞT, MT)
Kırçay ~ Kırça: (<ET. Tietze, 2016, s. 277) "bir tür kuş ismi" (ŞSL)
Kırğı ~ Kırğu: (<Çağ. F.K., 2016, s. 84)"atmaca, kanarya" (SD)
Kırğavul: (<Çağ. F.K., 2016, s. 1425) "yabani tavuk, sülün" (ŞSL, BV)
Kiş:(<Çağ. Besli, 2010, s. 65) (3)"gelincik" (GT)
Koñ: (<ET. EDTP, 1972, s. 631) "kuzgun" (AL)
Koy kuş: (<ET. EDTP, 1972, s. 631,670) "bir tür kuş ismi" (ŞSL)

Қоққар: (<ET. EDTP, 1972, s. 592) "koç, damızlık erkek koyun" (AL, ŞSSL, GT, TEH, ŞHD, LM)

Қотур: (<ET. EDTP, 1972, s. 604) "hasta ve zayıf köpek" (AL)

Қой: (<ET. EDTP, 1972, s. 631) "koyun" (AL, ŞSSL, BD, SD, GT, LD, ÇFK, TMA, TEH, FK, ŞHD, MK, LM)

Көчгүн ~ Көчкүн: (<ET. EDTP, 1972, s. 693) "göçmen kuşu" (ŞSSL)

Көйкенек: (<Hak. Besli, 2010, s. 161) "atmaca türünden bir yırtıcı" (AL, ŞSSL)

Қу: (<ET. EDTP, 1972, s. 609) "kaza benzer bir kuş" (ŞSSL, ŞHD)

Қуç: (<ET. EDTP, 1972, s. 590) "kuş" (GN)

Қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 670) "kuş" (AL, ŞSSL, BV, BD, GT, NH, HBD, LD, ÇFK, TMA, TEH,

MÜN, YED, ŞT, Sİ, FK, ŞHD, MK, LM, GN)

Ләчин: (<ET. EDTP, 1972, s. 763) "bir tür şahin, doğan" (ŞSSL, ÇFK, ŞT, Sİ, ŞHD)

Мәкicin ~ Мегечин ~ Мегилчин: (<Krg. F.K., 2016, s. 1101) "dişi domuz, domuzun dişisi" (AL)

Мүшүк: (<Sal. Besli, 2010, s. 84) (2) "kedi dişi kedi" (AL, ŞSSL, BV)

Оғлақ: (<ET. EDTP, 1972, s. 85) "oğlak, yavru, keçi yavrusu" (ŞSSL, SD, TEH, ŞT)

Өрдек: (<ET. EDTP, 1972, s. 205) "ördek" (LM)

Ötle ~ Ötleгі: (<ET. EDTP, 1972, s. 57) "bir tür kuş" (ŞSSL)

Сарығ қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 848) "baykuş" (ŞSSL)

Сенсер: (<Çağ. F.K., 2016, s. 1472) (4) "bir kuş ismi" (ŞSSL)

Серçe: (<ET. EDTP, 1972, s. 795) "ufak gök serçe kuşu" (ŞSSL)

Сығир қуш: (<ET. EDTP, 1972, s. 816) "sığırcık kuşu" (ŞSSL)

Сонғар: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "sonkur, songar, şahin kuşu" (AL, ŞSSL)

Сұна: (<ET. Tietze, 2016, s. 488) "erkek ördek" (AL, ŞSSL)

Сунғар: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "bir kuş türü, turna, sungar kuşu" (AL)

Şunқар~ Şuñkar: (<ET. Tietze, 2016, s. 540) "şahin" (ŞSSL, ŞT, ŞHD, MK)

Тарлан: (<ET. Tietze, 2016, s. 169) (1) "büyük bir avcı kuşu" (ŞSSL)

Темір қанат: (<ET. EDTP, 1972, s. 508,635) "yeni kanat çıkarmış uçucu kuş" (ŞSSL)

Туғдақ ~ Тоғдақ: (<Özb. Besli, 2010, s. 168) "tay kuşu, yeşil renkte bir tür kuş" (ML, ŞSSL)

Торғай: (<ET. EDTP, 1972, s. 541) "toygar kuşu" (AL)

Торумтай: (<ET. Tietze, 2016, s. 253) "boz doğan" (SD)

Той: (<ET. EDTP, 1972, s. 449) (2) "bir kuş adı" (AL, GN)

Toyğar: (<ET. KL) (2)"zafer çağır kuşu" (§SSL)

Toy kuş: (< ET.EDTP, 1972, s. 449) "ak, kaz, kuğu" (§SSL)

Turna: (< ET. EDTP, 1972, s. 551) " turna, turna kuşu" (§SSL, LM)

Tuyğın ~Tuyğun: (< Kzk. Besli, 2010, s. 160) "akdoğan, doğan" (AL, ŞT, MK)

Übük: (< Çağ. Besli, 2010, s. 110)"başlarında taç olan kuşlar ve hüdhüd kuşu" (§SSL)

Ügü: (< Çağ. Besli, 2010, s. 162)" (1)" bir tür baykuş" (§SSL, GT, LM)

Yağalbay: (< Çağ. F.K., 2016, s. 1535)"bozdoğan" (ŞT)

Yapalağ: (< Nog. Besli, 2010, s. 112) (1)"baykuş" (ML)

Yumran ~Yumrancı:(< Uyg. Besli, 2010, s. 154)"fare tutan bir kuş" (§SSL)

B.2.2. Arapça Kökenli Hayvan Adları

Abraş: (2) (<Ar. KL) "cins at" (AL)

ÁAkreb: (<Ar. KL“Akrep ~ Akreb”) " akrep, akrep burcu" (§SSL, BV, NH, YED, FK, MK, LM)

Árāy: (<Ar. Ünlü, 2013, s. 47) "bir tür böcek" (GT)

Becā: (<Ar. KL) (1) "geyik, karaca" (FK)

Bedevī: (<Ar. KL) "bir at cinsi" (GT)

Bülbül: (<Ar. KL) "bülbül" (YED)

Cedy: (<Ar. KL“Cedī ~ Cedy”) "erkek oğlak, oğlak burcu" (LM)

Cemāze: (<Ar. KL“Cemmaz”) "dişi deve" (LM)

Cenībet: (<Ar. F.K., 2016, s. 1575)"yedek hayvanı" (LM)

Cuğd ~ Çuğd: (<Ar. Efe, 2017, s. 383)"baykuş" (FK, MK)

Devvābb: (<Ar.ç. KL“Devab”) "hayvanlar özellikle dört ayaklı iri hayvanlar" (GT, TEH)

Dırğam: (<Ar. Gören,2010, s.306) "arслан" (SD)

Dürretü't -tāc: (<Ar. F.K., 2016, s.1574 “Dürrāc”) "tacın büyük incisi, turaç kuşu" (MÜN)

Edhem: (<Ar. KL) "kara yağız at " (SD, YED, FK, LM)

EfÁa: (<Ar. KL“Efī- Efā”) (1) "zehirli yılan, engerek yılanı" (YED, CD)

EnÁām: (<Ar.ç. KL) "at, deve vb. hayvanlar, hayvan gibi kimseler tüm canlılar" (GT, NH, ŞT, MK)

Esed: (<Ar. KL) (1) "arслан" (LM)

Eşheb : (<Ar. KL) (1) "boz donlu at, beyaz, kırat: arслан" (BV, SD, NH, LD, YED, FK, ŞHD, LM)

Feres: (<Ar. KL) "at" (MÜN)

Ġanem: (<Ar. KL) "koyun, koy, koyun (3), koy (3), soġın (1), Şişek (2), Őoyın, koyan(5)"(SD, LM)

Ġazāl :(<Ar. KL) "geyik yavrusu, ceylan: güzel göz: Şarkıcı" (BV, NH, TMA, YED, FK, ŞHD, LM)

Ġazālā ~Ġazāle: (<Ar.ç. KL) "ceylanlar, ahular; güzel gözler" (YED)

Ġazāle: (<Ar. KL "Ġazāl") "dişi geyik, ceylan" (BV, NH, LD, MÜN, YED, ŞHD, MK, LM)

Ġazāl: (<Ar. KL)"bir ceylan" (ŞHD)

Ġazānfer: (<Ar. KL)"iri arslan" (MK)

Ġamāme: (<Ar. KL "Ġamam-Ġamāme") "güvercin" (GT, LD, LM)

Ġenāzīr: (<Ar.ç. KL "Ġınzır") "domuzlar ve hınzırlar" (GT)

ĠuffāŐ: (<Ar. KL "ĠuffāŐ ~ĠuffāŐe") "yarasa" (BV, NH, TEH, YED, CD, FK, LM)

Ġūt: (<Ar. KL)"büyük balık, balina; balık burcu" (BV, NH, FK, LM)

Keşef: (<Ar. KL)"kaplumbaġa" (MÜN, MK)

Ġunduz: (<Ar. KL) (2) "kunduz, derisi deġerli bir hayvan" (GT, NH, ŞHD)

Māġ: (<Ar. Gören,2010, s.161)"baş kanat ve kuyrukları tek renk olan güvercin" (ŞSL)

MevāŐi: (<Ar. KL)" büyük ve küçükbaş hayvan sürüsü" (TEH)

Murġ:(<Ar. KL "Mürġ-Murġ") "kuş" (GT, YED, GN)

Mūsīķār: (<Ar. KL) (2) " bir çeŐit kuŐ" (YED, FK)

Nāġa: (<Ar. KL)" dişi deve, maya " (BV, NH, HBD, TMA, YED, MK, LM)

Neml: (<Ar. KL) "karınca" (GT)

Seraġān: (<Ar. KL "Seratan")" yengeç, yengeç burcu" (MÜN, LM)

Őevr: (<Ar. KL "Őevir ~ Ševr")" öküz, boġa" (ŐHD, LM)

Ġāvus: (<Ar. KL)"tavus kuşu" (BV, GT)

Ġāvūs: (<Ar. KL)" tavus kuŐu" (NH, LD, MÜN, YED, FK, ŐHD, LM)

Ġayr: (<Ar. KL)"uçum, uçuŐ kuşu" (BV, NH, TEH, YED, FK)

Tayr: (<Ar. KL)"kuş" (MK, LM)

Ġayren-ebābile: (<Ar. KL "Ġayaran, Tayeren- Ebābil") "ebabil kuŐları" (MK)

Verd: (<Ar. Ünlü, 2013, s. 1212) (2) "doru at" (YED, ŞHD)

Zenbür ~ Zünbür: (<Ar. KL "Zenbur")"eşek arısı" (MK, LM)

B.2.3. Farsça Kökenli Hayvan Adları

Ġġū: (<Far. KL) "ceylan karaca" (BD, SD, NH, LD, YED, ŐHD, LM)

- Āhū-bere: (<Far. KL) "ceylan yavrusu" (ŞHD)
 Bebr: (<Far. KL “Bebr ~ Beber”) "pars, panter" (LM)
 Ciyrān ~ Ceyran: (<Far. Hoşça, 2017, s. 44) "ceylan krş: ceyrān" (LM)
 Cüce: (<Far. KL) "civciv" (LM)
 Çagş ~ Çagz: (<Far. Efe, 2017, s. 383) (2) "kurbağa" (LM)
 Çerğ ~ Çarg: (<Far. Efe, 2017, s. 383)"şahin cinsi bir kuş" (SD)
 Ejderhā- küş: (<Far. Efe, 2017, s. 384) "öldürücü yılan" (NH)
 Ejdehār: (<Far. KL “Ejder ~ Ejderhā”) "ejderha, büyük yılan, ejderha" (YED)
 Ejdehāyi: (<Far. KL “Ejder ~ Ejderhā”) "bir ejderha" (TEH)
 Ejder: (<Far. KL“Ejder ~ Ejderhā”) "ejderha büyük yılan" (BV, BD, YED, FK, ŞHD, LM)
 Fāhte: (<Far. KL) "üveyik kuşu" (ŞSL)
 Ġāv: (<Far. KL)"öküz, sığır" (ŞHD)
 Gele: (<Far. Efe, 2017, s. 385)"sürü, hayvan sürüsü" (ŞSL, TEH, LM)
 Gev: (<Far. KL “Ġāv”) (2) "öküz" (ŞHD)
 Gürbe: (<Far. KL) "kedi" (GT)
 Ĥar: (<Far. KL) (1) "eşek" (GT, MK)
 Ĥerī: (<Far. KL “Ĥar”) "merkep, eşek" (ŞHD)
 Hezār: (<Far. KL) (1) "bülbül" (BV, SD, LD)
 Hezār-destān: (<Far. KL “Hezar”) "bülbül" (ŞHD, LM)
 Ĥing ~ Ĥing: (<Far. KL “Hink”) "beyaz kır at" (SD, NH)
 Ĥorūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz" (ÇFK)
 Ĥorūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz" (Sİ)
 Ĥūk: (<Far. Efe, 2017, s. 386)"domuz" (ŞHD)
 Humā: (<Far. KL. “Hümā”)"devlet kuşu" (SD)
 Hurūs: (<Far. KL “Horoz”) " horoz, erkek tavuk" (ŞSL, BV, GT)
 Hüyün: (<Far. Ünlü, 2013, s. 496)"deve" (LM)
 Kebk: (<Far. KL)"keklik" (SD)
 Kirm: (<Far. KL)"böcek" (MÜN)
 Māh: (<Far. KL “Māhī”) (1) "balık" (MÜN, YED, FK, ŞHD)
 Māhī: (<Far. KL)"balık" (GT, FK)
 Mār: (<Far. KL)"yılan" (GT, YED, ŞHD)
 Mekes: (<Far. KL “Meges~ Mekes”)"sinek" (CD)

- Melaḥ: (<Far. KL) "çekirge" (MK)
- Mūr: (<Far. KL) "karınca" (BV, NH, HBD, TMA, TEH, MÜN, YED, CD, FK, MK, LM, GN)
- Mūş: (<Far. KL)" fare" (GT)
- Mūşek: (<Far. KL "Muş")" fare yavrusu" (GT)
- Mürğ: (<Far. KL "Mürğ ~ Murg")" kuş" (GN)
- Naḥḥīr: (<Far. KL) "dağ keçisi" (YED, LM)
- Neheng: (<Far. KL)"timsah" (GT, YED, FK, ŞHD, MK)
- Nehengī: (<Far. KL "Neheng") "bir timsah" (MÜN)
- Pāde: (<Far. Efe, 2017, s. 388) "öküz ve inek sürüsü" (AL, ŞSL)
- Pālā: (<Far. F.K., 2010, s. 1466) (1) " yedek at" (NH)
- Raḥş: (<Far. KL) " gösterişli güzel at" (BV, NH, HBD, MÜN, YED, FK, ŞHD, LM)
- Seg : (<Far. KL) "köpek, it" (SD, GT)
- Semend:(<Far. KL)"kula at, çevik ve güzel at" (BV, BD, NH, HBD, MÜN, YED, CE, FK, ŞHD, MK, ML)
- Sıhr: (<Far. Ünlü, 2013, s. 987)"öküz, inek" (TMA)
- Sincāb: (<Far. KL "Sincap") "sincap " (BV, NH, MÜN, YED, FK)
- Şağal: (<Far. Tietze, 2016, s. 132)"çakal" (ŞT, ŞHD, MK)
- Şāh-bāz:(<Far. KL "Şahbaz ~ Şehbaz") "bir cins iri beyaz doğan" (ŞHD, MK)
- Şāhīn: (<Far. KL)"doğan (kuş)" (ŞSL, YED)
- Şeb-tāb: (<Far. KL)"geceyi parlatan, aydınlatan: ateş böceği" (BV, MÜN)
- Tāzi: (<Far. KL "Tazi") (1) "tazı av köpeği" (ŞSL, FK)
- Ṭūtī: (<Far. KL)"papağan" (GT, NH, HBD, LD, MÜN, YED, FK, ŞHS, MK, LM)
- Tūtīyā:(<Far. KL)"papağan" (NH, HBD)
- Tūtīyā: (<Far. KL) (3) "papağan" (FK)
- Yekrān:(<Far. KL) "soylu at, cins at" (SD, LM)
- Zāğ:(<Far. Tietze, 2016, s. 469)"karga" (GT, NH, LD, MÜN, YED, CD, HBD, FK, ŞHD, LM)
- Zāğan: (<Far.ç. Efe, 2017, s. 391) (2) "kargalar" (NH)
- B.2.4 Moğolca Kökenli Hayvan Adları**
- Cebīn:(<Moğ. Ünal,2016, s. 629 K.M "simayul")"sinek "(AL)
- Cibin: (<Moğ. K.M "simayul") "sivrisinek "(AL, ŞSL, BV, FK)

- Çeren: (<Moğ. Ünal,2016, s. 629 “Ceren”) "ahu, geyik" (AL)
Çupra: (<Moğ. Tietze, 2016, s. 48)" yabani domuzun yavrusu" (AL)
Ğunan: (<Moğ. F.K., 2016, s. 962“ Ğuna(n)”) "üç yaşına basmış tay" (ML)
Kaban: (<Moğ. Tietze, 2016, s. 29) "yaban domuzu, yaban domuzunun erkeği" (ML, AL)
Karıçığay: (<Moğ. F.K., 2016, s. 913 “Harçagay/Harçgay/Harçaga”) "bir tür kuş, doğan, çakırdoğan" (AL, ŞSL, GT, ÇFK, ŞT, Sİ)
Kotan: (<Moğ. Ünal,2016, s. 511)"saka kuşu" (AL)
Maral: (<Moğ. KL)"dişi geyik" (ML, AL, ŞSL)
Meral: (<Moğ. KL)"ahu geyik" (ŞSL)
Sona: (<Moğ. KL “Suna”) "erkek ördek" (ML, AL)
Yeke: (<Moğ. KL)"büyük at türü, iri şişman at" (ML)
Kuladu:(<Moğ. Besli ,2010, s. 159) "bir kuş türü" (ML)

B.2.5 Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerin Birleşiminden Oluşan Hayvan Adları

- ÁAnkebüt ~ ÁAnkebütī: (<Ar.+ Far. Efe, 2017, s. 381) "örümceğe benzer, örümceğimsi" (NH, YED)
EfĀi: (<Ar.+ Far. KL) "engerek yılanı" (FK, MK, LM)
Merkeb ~ Merkebī: (<Ar.+ Far. Efe, 2017, s. 388)"bir binek, eşek" (GT)

B.2.6 Grekçe Kökenli Hayvan Adları

- Kāte: (<Gr. Ünlü, 2013, s. 592)"kedi, kedi cinsi bir hayvan" (GT)

Sonuç

Bu makalede *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*’nde adları geçen 522 tane hayvan adı tespit edilmiştir. Yapılan çalışma iki ana başlık olmak üzere, hayvan adları söz varlığı bakımından, anlam bakımından, köken bakımından incelenmiştir.

Tespit edilen hayvan adları 171 kuş adı, 48 evcil hayvan, 17 sürüngen hayvan, 89 yaban hayvanı adı, 57 sinek-böcek ve haşerat, 87 yük ve koşum hayvanı, 22 yavru hayvan, 14 büyükbaş ve küçükbaş hayvan, 9 suda yaşayan hayvan, 5 hayvanlarla ilgili diğer sözcükler, 3 sürü adı olan hayvan adları şeklindedir.

Karada yaşayan hayvanlar içerisinde kuşlar, evcil hayvanlar, sürüngenler, yaban hayvanları, sinek, böcek ve haşerat, yük ve koşum hayvanları, yavru hayvanlar, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, ele alınarak adları sınıflandırılmıştır.

Kökenleri açısından 220 tane hayvan adlarıyla ilgili sözcük belirlenmiştir. Türk kökenli hayvan adları 97 olarak saptanmıştır. Belirlenen bu adlardan en fazla Farsça kökenli kelime olduğu görülmektedir. Farsça kökenli kelime sayısı 60 olarak tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni ise Çağatay döneminde Farsçanın Türk dilinde çok fazla etkisinin olmasından kaynaklı

olduğu düşünülmektedir. Farsçadan sonra en fazla sözcük Arapçadır. Arapça kökenli kelime sayısı 46, Moğolca kökenli 13, Grek kökenli 1, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin birleşiminden oluşan kelime sayısı ise 3 olarak belirlenmiştir. İncelenen kelimeler arasında kökeni belirlenemeyen kelimeler bulunmaktadır.

İncelenen söz varlığında Çağatay Türkçesinin ses farklılıkları görülmektedir. Türkçe kökenli olan kelimeler diğer lehçelerde ses değişimi şekilleriyle bulunmaktadır. Bu kelimeler şu şekildedir: Tuyğın ~Tuyğun, Köçgün ~ Köçkün, Äçkü ~ İçki~ İçkü vd. Yapılan çalışmada bazı kelimelerin kökenleri hakkında çeşitli bilgilere rastlanmıştır. Ārāy: (<Ar.) "bir tür böcek", Hüyün: (<Far.)"deve", Kāte: (<Gr.)"kedi, kedi cinsi bir hayvan", Sihr: (<Far.)"öküz, inek", Verd:(<Ar.) (2) "doru at" kelimelerin kökenleri Suat Ünlü'nün çalışmasında verilmiş fakat esas alınan köken bilgisi sözlüklerinde doğrulaması yapılmamıştır. Ĥenāzīr: (<Ar.ç.)"domuzlar ve hınzırlar" Arapça "Hınzır" kelimesinin çoğulu olduğu tespit edildiğinden kökeni bu şekilde verilmiştir. İrke "bir ördek türü" (ML, AL, ŞSL) olarak belirtilmiş olup Eski Türkçe "koç" olarak anlamlandırılmıştır. Kelimenin Çağatay Türkçesi'nde farklı adlandırıldığı saptanmıştır.

Yapılan çalışmada Çağatay toplumundaki geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık hakkında bilgi edinilmektedir. Belirlenen ölçütler içerisinde hayvancılığın toplumda önemli bir yeri olduğu belirlenmiştir. Bu düşünceden hareketle sosyo-ekonomik ölçüde bakıldığında hayvancılık ile uğraşan toplumun, kullandığı terimlerin söz varlığına yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda isimlendirilmede geniş ölçütlere yer verilmiştir. Çağatay dönemi söz varlığı incelendiğinde bu zenginlikler arasında hayatımızın bir parçası olan hayvan adlarının da yer alığı görülmektedir.

Kısaltmalar

Ar.: Arapça

Ar. ç. : Arapça çokluk

Ar.+Far. : Arapça – Farsça

AL: Abuşka Lugati

BD: Bābûr Divānı

BV: Bedayi'u'l Vasat

CD: Cemili Divanı

Çağ. : Çağatay Türkçesi

ÇFK: Çağatayca Fıkıh Kitabı

~ : Değişim simgesi

E.T. : Eski Türkçe

Far. : Farsça

Far. ç. : Farsça çokluk

- F.K.** : Fethali Kaçar
FK: Fevāyidü'l Kiber
GN: Gül-ü Nevruz
Gr. : Grekçe
GT: Gülistan Tercümesi
HBD: Hüseyin Baykara Divānı
Kklp. : Karakalpak Türkçesi
KL:Kubbealtı Lugati
K.M: Klasik Moğolca
Kıp. : Kıpçak Türkçesi
Krg. : Kırgız Türkçesi
krş. : Karşılaştırınız
Kzk. : Kazak Türkçesi
LD: Lütfi Divānı
LM: Leyli vü Mecnûn
MK: Mahbûbü'l-Kulûb
ML: Muhakemetül- Lugateyn
Moğ. : Moğolca
MÜN: Münşe'at
NH: Nevadirün'n Nihaye
Nog. : Nogay Türkçesi
<ö.a. : özel ad
Özb. T.: Özbek Türkçesi
Sal. : Salar Türkçesi
SD: Mevlâna Sekkaki Divānı
Sİ: Seddi İskenderi
ŞHD: Şibān Han Divānı
ŞSL: Şeyh Süleyman Lugatı
ŞT: Şecere-i Terākime
TEH: Tarih-i Enbiyā ve Hukemā
TMA: Tārih-i Mulûk-i 'Acem
Tr. : Türkmen Türkçesi

Uyg. : Uygur Türkçesi

vd. : Ve diğerleri

YED: Yusuf Emiri Divanı

Kaynakça

Abik, A. D. (2009). Kutadgu Bilig'de hayvan adları. *Journal of Turkish Studies Festschrift in Honor of Cem Dilçin I Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 33 (1), 1-32.

Aydemir, A. (2013). Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati't Türk'te kuşlar. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 271-297.

Aydın, E. (2006). Bilge Kagan yazıtında geçen kök teyey hayvan adı üzerine. *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (ss.347-356). Ankara: Bilkent Üniversitesi Yayınları.

Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi*. Yayımlanmış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bozkaplan, Ş. A. (2007). Kutadgu Bilig'deki hayvan adları üzerine bir inceleme. *Electronic Turkish Studies*, 2 (4), 1110-1118.

Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Clauson, Sir G. (1972). *An Etimological Dictionary of Pre- Thirteenth Century Turkish*. Oxford: The Clarendon Press.

Çimen, F. (2015). Çağatayca bir hayvan adı üzerine etimolojik bir deneme. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6, 73-80.

Danışman, A. (2019). Kırgızca-Türkçe yaban hayvan adları sözlükçe denemesi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7 (19), 149-164.

Efe, K. (2017). Tarihi Türk lehçelerinde alıntı hayvan isimleri. *Route Education and Social Science Journal*, 4 (5), 379-393.

Eyüpoğlu, A. (2017). *Kazan-Tatar Türkçesi ile Özbek Türkçesinde hayvan adları ile kurulan atasözlerinin karşılaştırılmalı incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.

Gören, S. (2010). *17. yüzyıl şairlerinden Fahm-i Kadim, Aşık Ömer ve Karaoğlan'ın şiirlerinde hayvanlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Gül, M. (2015). Dîvânü Lugâti't Türk'teki hayvan adları üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4 (15), 1-24.

Hoşça, F. (2017). *Kumuk Türkçesinde hayvan ve hayvancılıkla ilgili söz varlığı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ardahan Üniversitesi, Ardahan.

Karahan, A. (2006). Tarihi Türk dilinin söz varlığına katkılar: kadınla ilgili kelimeler üzerine. *Bilkent Üniversitesi 1. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. Ankara, 1-12.

Karahan, A. (2013). Codex Cumanicus'ta hayvan adları. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (1) ,1839-1865.

Karakuş, İ. (1997). Türkçe ad bilim (onomastik) 'de hayvan adları. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 9 (27), 1143-1152.

Karpuz, Ö. ve Gaddar, Z. (2012). Süheyl ü Nevbahâr'da hayvan adları. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi 1* (4), 58-83.

Özden, M. (2019). Dîvânü Lügâti't-Türk'te bulunan hayvan adlarının derleme sözlüğündeki izleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (2), 1479-1502.

Özkan, A. S. (2013). Kısaşü'l-Enbiyâ'da hayvan adları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 127-142.

Rahimi, F. (2016). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

Ross, E.D. (1994). *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü* (N. G. Emine, Çev.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları. (Orijinali 1994'te yayımlanmıştır.)

Sarıkaya, B. (2019). *Çağatay ve Kırgız Türkçesi sözlüklerinde sosyal ve kültürel yaşam*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügatı*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Tokay, Y. (2018). Kitâbu Gülistân Bi't-Türkî'de hayvan adlarının metaforik kullanımları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 31-52.

Tokyürek, H. (2013). Eski Uygurcada hayvan adları ve bunların kullanım alanları. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 33 (221), 222-281.

Toparlı, R. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Toprak, F. (2013). Çağatay şiirinde vahşi hayvanlar ve yırtıcı kuşlar. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9), 105-124.

Tosun, İ. (2020). Tuva Türkçesinde hayvanlara yaşlarına göre verilen isimler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13 (32), 1570-1592.

Uyanık, A. S. (2019). Muhakemetü'l-Lugateynde hayvan adları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 5 (11), 454-465.

Ünal, O. (2016). *Klasik Moğolca söz varlığında Türkçe kökenli kelimeler ve Türkçe-Moğolca ses denklikleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kubbealtı Lugati. Erişim Tarihi: 10 Kasım 2021, Erişim Adresi:
<http://lugatim.com/s/ammf>